

Jonathan Steele

Stephen Cohen död

Ur *The Guardian* 13 oktober 2020

Den amerikanske historikern Stephen F Cohen [1938-2020] ansåg att Sovjetunionen kunde ha förändrats och inte hade behövt sluta som det gjorde

Stephen Cohen, kännare av rysk historia och politik, som avlidit i lungcancer, 81 år gammal, utmanade ortodoxa analyser i väst om Sovjetunionen och utvecklingen efter Sovjetunionens sönderfall. I sitt auktoritativa arbete *Soviet Fates and Lost Alternatives* (2009) gjorde han upp med uppfattningen att leninismen oundvikligen ledde till totalitär diktatur under Stalin och att sovjetsystemet med enpartivälde och statligt ägande aldrig gick att förändra.

Han angav tre perioder då händelserna kunde ha tagit sig en annan form än vad som sedan hände: i slutet av 1920-talet med debatterna inom politbyrån om NEP (den nya ekonomiska politiken), som tillät privat företagande och ägande av mark och egendom;¹ i början av 1960-talet då Nikita Chrusjtjov inledde viktiga politiska reformer och 1991 sedan Michail Gorbatsjov infört blandekonomi och socialdemokratiska lösningar baserade på politisk pluralism i stället för kommunistpartiets maktmonopol.

Med sitt sinne för humor, skrovliga stämman och förkrossande argumentation hänförde han studenter från sitt akademiska säte vid Princeton University i tre decennier från 1968, där han var professor i statsvetenskap och Rysslandsstudier och därefter vid New York University (1998-2011).

Under pseudonymen Sovieticus skrev han mellan 1982 och 1987 en kolumn i veckotidningen *The Nation*. På senare år ledde han ett radioprogram om rysk-amerikanska relationer, som han oroade sig för var på väg mot ett nytt kallt krig. Han kritiserade Bill Clinton och beslutsfattarna i Washington för att inte ha inkluderat Ryssland i en ny europeisk era efter upplösningen av Sovjetunionen och för att utvidga Nato österut

---

¹ Om detta se Moshe Lewins bok [Bönderna och sovjetmakten: 1928-1930. En studie av kollektiviseringen i Sovjetunionen.](#)

i triumfatorisk ”vi vann”-anda. George W Bush och Barack Obama spädde på detta genom att placera missilssystem vid Rysslands gränser.

Under sovjettiden var Cohen något så ovanligt bland västliga Rysslandsspecialister som att ha vänner såväl bland dissidenter som bland reforminriktade intellektuella i tankesmedjorna i Moskva. Hans bok *The Victims Return* baserades på intervjuer med ett stort antal överlevande från Stalins arbetsläger om de problem de upplevt vid återkomsten till friheten.

Den nya öppning Gorbatsjov införde efter 1985 gjorde det möjligt för Cohen och hans hustru Katrina vanden Heuvel, utgivare av och chefredaktör för *The Nation*, att företa många och långa resor till Sovjet, där de lärde känna den nye sovjetledaren personligen. Vid ett av de sista Första maj-firandena på Röda torget inbjöd Gorbatsjov dem att stå uppe på Leninmausoleet under paraderna.

När nyheten om Cohens bortgång kom, skickade den förre sovjetledaren en hälsning till vanden Heuvel med följande ord om hennes man: ”Han var en av dem som stod mig närmast när det gällde förståelse av de enorma händelserna i Ryssland i slutet av 1980-talet då världen förändrades. Steve var en lysande historiker och en sann demokrat. Han älskade Ryssland, den ryska intelligentsian och trodde på vårt lands framtid.”

En rysk version av Cohens biografi från 1973 om Nikolaj Bucharin², den briljante unge bolsjevik som förordade NEP på 1920-talet, utgavs senare i Moskva och fick en stor läsekrets genom det förnyade intresset för Bucharins idéer om liberalisering. Gorbatsjov berättade för Cohen att han lärt sig mycket av boken.

Debatt om NEP förbjöds i Sovjet sedan Stalin ändrat kurs och inlett tvångskollektivisering av jordbruket. Bucharin blev arresterad och avrättad efter långa förhör och en skenrättegång i Moskva.

Under sitt forskningsarbete på 1970-talet spårade Cohen upp Bucharins änka Anna Larina och blev vän med henne. Hon gav Cohen i uppdrag att gå igenom arkivet med makens efterlämnade dokument.

Stephen Cohen var född i Indianapolis, äldst av de båda barnen till Marvin och Ruth (född Frans) Cohen. Fadern hade en juvelerarbutik och en golfbana i Hollywood. Stephen gick i skola i först i Owensboro, Kentucky, och därefter i Pine Crest-skolan i Fort Lauderdale, Florida, som han lämnade 1956.

Under studietiden vid Indiana University kom han till Storbritannien för utlandsstudier och därefter på en 30 dagar lång resa till Sovjetunionen. Fascinerad av vad han såg övergav han planerna på att bli professionell golfspelare och började studera ryska. Han avlade examen i nationalekonomi och statsvetenskap och fortsatte med studier av ryska frågor. Vid Columbia University tog han sin doktorsexamen med en avhandling om Bucharins ekonomiska tänkande.

Det var Cohens tidiga studier av Bucharin som förde honom till vad som skulle bli hans främsta intresse: gick det att förändra Sovjetunionen och varför hade det gått som det gått? Han var inte överens med västliga bedömare som efter 1991 i backspegeln ansåg att Sovjetunionen varit dömt. Särskilt gick han i närkamp med uppfattningen att Sovjetunionen 1917 uppstått illegitimt och gjort sig skyldigt till så många förbrytelser att det aldrig varit möjligt för det att bli någon demokrati.

---

² Denna viktiga bok finns på svenska: [Bucharin och den ryska revolutionen](#)

Cohen såg sig själv som ”en grabb från Kentucky” som godtagit segregationen fram till vuxen ålder. Han ansåg att klyftan mellan de ideal Sovjetunionen sade sig stå för och sovjetisk realitet gick att jämföra med USA:s långa historia med slaveri och diskriminering samtidigt som man förespråkade demokrati. Om USA kunnat förändras skulle Sovjetunionen också kunna göra det.

Cohen utmanade andra konventionella argument också. Till dem som ansåg att Sovjetunionen var omöjligt att förändra på grund av att den härskande klassen av kommunister aldrig skulle tillåta att dess makt ifrågasattes pekade Cohen på att Gorbatsjovs reformer, införandet av flerpartival och avskaffandet av partiets maktmonopol hade godkänts av politbyrån, centralkommittén och två partikongresser.

Till dem som hävdade att sovjetsystemet sopats bort genom en folklig revolution underifrån replikerade Cohen att det inte funnits någon antisovjetisk rörelse. Opinionsmätningarna fram till 1991 visade att många sovjetmedborgare fortsatte att vara emot kapitalismen och stödjade grundläggande drag i sovjetsystemet som offentligt ägande av de stora industrierna.

Beträffande det som hänt med den mångnationella federationen hävdade Cohen att Rysslands president Boris Jeltsin så sent som i november 1991, i samband med förhandlingar med Gorbatsjov, uttalat sitt stöd för en ny sorts union. Tre veckor senare uppmanade han presidenterna i Ukraina och Vitryssland att tillsammans med honom dödförklara Sovjetunionen. Landet upphörde således genom en statskupp och personliga maktambitioner. Det imploderade inte eller föll samman.

Cohens sista bok, *War with Russia?*, utkom i fjol och är en samling av artiklar och manus till radioprogram från de fem föregående åren då USA:s relationer till Ryssland förfallit till propagandakrig. Han betecknade sig som en ”amerikansk patriot” som ville se samarbete mellan USA och Ryssland mot gemensamma faror, som internationell terrorism.

Han var en engagerad motståndare till vad han uppfattade som blind antirysk hysteri och diaboliseringen av Vladimir Putin. ”I de tre fall som brukar anföras som exempel på Putins aggression pekar fakta på att det var USA som legat bakom”, skrev han. Det krig mellan USA och Ryssland i Georgien 2008 som fördes via ombud startades av Georgiens USA-stödde president, som uppmuntrats att söka medlemskap i Nato. Krisen och kriget i Ukraina berodde på Washingtons mångåriga försök att få med det landet i Nato, trots Ukrainas historiska gemenskap med Ryssland.

Putins intervention i Syrien hade giltiga skäl: att besegra gruppen kring Islamiska staten sedan Obama sagt nej till en allians med Ryssland mot IS.

Cohen angreps ofta för att vara ”Putins främste apologet i USA”. Yanni Kotsonis, en kollega till Cohen vid New York University, sammanfattade Cohens liv annorlunda: ”Han var en av de få återstående offentliga intellektuella i USA som inte gjort karriär på att prata illa om Ryssland eller reducera Ryssland till en person och dennes kritiker.”

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Cohen var specialist på Bucharin:

[Bucharin och den ryska revolutionen](#) (bok). I marxistarkivets version finns också länkar till flera recensioner av boken.

[Att bevaras för evigt \(om Bucharin\)](#) (artikel).